

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ในปัจจุบันกลุ่มของประชากรที่มีอายุเกิน 60 ปี มีแนวโน้มสูงขึ้น ทั้งปริมาณและสัดส่วนต่อประชากรทั้งหมด ระหว่างปี พ.ศ. 2513-2528 สัดส่วนของประชากรวัยเด็ก (ต่ำกว่า 15 ปี) จะลดลงจากร้อยละ 45 เป็นต่ำกว่าร้อยละ 30 สัดส่วนของประชากรวัยแรงงาน (15-49 ปี) จะเพิ่มจากร้อยละ 50 เป็นร้อยละ 64-69 และประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มจากร้อยละ 5 เป็นร้อยละ 8 จากการศึกษาการเพิ่มประชากรลดลง และเนื่องจากความเจริญทางด้านการศึกษาได้ก้าวหน้าไปมาก จึงเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต (นภาพร ชัยวรรณ, 2528, หน้า 8) เป็นที่คาดการณ์กันว่า ในปี พ.ศ. 2548 ขนาดและสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวของปัจจุบัน และหลังจากนั้นก็เพิ่มขึ้นไปอีกเรื่อยๆ ในอัตราที่เร็วขึ้น (นภาพร ชัยวรรณ, 2528, หน้า 10)

ในขณะที่ผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น สังคมไทยได้เปลี่ยนไปเป็นสังคมเมืองมากขึ้นเรื่อยๆ สำหรับในเขตพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดชลบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดระยองนั้น รัฐบาลได้ลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานพร้อมสาธารณูปโภค และสาธารณูปการเป็นเงินหลายหมื่นล้านบาท เพื่อรองรับผู้มาลงทุนตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งในขณะนี้ มีโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่า 3,000 โรงงานในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า เมื่อมีการเปลี่ยนโครงสร้างเป็นสังคมอุตสาหกรรม ย่อมมีปัญหาก่อเกิดขึ้นมากมาย กล่าวคือ การมีงานทำนอกบ้านมากขึ้น มีการแยกครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัววงศ์เครือญาติเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคม ทำให้สถานภาพของผู้สูงอายุในครอบครัวและสังคมลดต่ำลง ดังที่ วีรสิทธิ์ สิทธิไตรย์ (2528, หน้า 44) กล่าวว่า ในบางแห่งโดยเฉพาะเขตเมืองพบว่า ความเคารพและนับถือผู้สูงอายุที่เคยได้รับเต็มที่ ทั้งในครอบครัวตนเองและจากสมาชิกอื่นในชุมชนเริ่มลดน้อยลง

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้สูงอายุจึงมีแนวโน้มที่จะถูกทอดทิ้งมากขึ้นตามลำดับ และจากการที่ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจเดิมอยู่แล้ว และการที่ต้องถูกทอดทิ้งให้อยู่บ้านโดยปราศจากการดูแล จึงส่งเสริมให้เกิดความเครียดมากขึ้น ซึ่งจะมีผลนำไปสู่ความพึงพอใจในชีวิตทางลบได้ เนื่องจากความพึงพอใจในชีวิตเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งที่ปรารถนาของบุคคลทุกเพศทุกวัยที่ต้องการจะมีชีวิตอย่างมีความสุข มีความพอใจในชีวิตของตนเอง และจะส่งผลสะท้อนถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ไม่เพียงแต่มีอายุยืนยาวเท่านั้น แต่หมายถึงการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพ ผู้สูงอายุในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกก็มีความปรารถนาเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยมีหน้าที่การงานใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่จะมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้บริหารสาธารณสุขใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางาน การวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว เป็นการส่งเสริมความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ และจัดการศึกษาเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับการค้นพบจากการวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต การรับรู้สภาวะสุขภาพ และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ และโดยรวม
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรคัดสรร ได้แก่ เพศ รายได้ การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต การรับรู้สภาวะสุขภาพ และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ร่วมกันทำนาย ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ได้แก่ เพศ รายได้ การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต และการรับรู้สภาวะสุขภาพ

คำถามของการวิจัย

1. ผู้สูงอายุในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก มีการปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต การรับรู้สภาวะสุขภาพ และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ และโดยรวม เป็นอย่างไร
2. เพศ รายได้ การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต และการรับรู้สภาวะสุขภาพ จะมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกหรือไม่
3. เพศ รายได้ การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต และการรับรู้สภาวะสุขภาพ จะสามารถร่วมกันทำนาย ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกได้หรือไม่

แนวเหตุผลและสมมติฐาน

ความพึงพอใจในชีวิต เป็นการประเมินความรู้สึกของบุคคลต่อสภาพที่เป็นอยู่ หรือที่เผชิญอยู่ (อุทุมพร จามรมาน, 2528, หน้า 68) จึงทำให้ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกันไป ซึ่งมีปัจจัยต่างๆ ได้แก่ เพศ รายได้ การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต และการรับรู้สภาวะสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งมีเหตุผลสนับสนุนเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ สรุปได้ดังนี้

1. เพศ

สปรตเซอร์ และสไนเดอร์ (Sprietzer & Snyder, 1974) ได้ทำการศึกษาหาความสัมพันธ์ของความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ในช่วงต้นของชีวิต คือ 18-64 ปี เพศหญิงจะมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศชาย หลังจากนั้น คือ 65 ปีขึ้นไป เพศชายจะมีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าเพศหญิง และในช่วง 65-70 ปี เพศชายจะมีความพึงพอใจในชีวิตอยู่ในระดับสูงที่สุด มากกว่าเพศหญิงในทุกช่วงชีวิต ในขณะที่ช่วงนี้เพศหญิงจะมีความพึงพอใจในชีวิตต่ำที่สุด ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า

สมมติฐานข้อที่ 1 เพศมีความสัมพันธ์ทางบวกกับ ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

2. รายได้

รายได้หรือปริมาณเงินที่ผู้สูงอายุได้รับในแต่ละเดือน ซึ่งอาจเป็นรายได้ที่ได้จากบุตรหลาน เงินบำนาญ หรือจากการทำงานของผู้สูงอายุเอง รายได้นับว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในปัจจุบัน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะได้รับการตอบสนองความต้องการในด้านต่างๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็นบ้านที่อยู่อาศัยในสภาพที่ดี อาหารที่มีคุณค่า การรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพ รวมทั้งการซื้อหาอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและความสุขของตนเอง และเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ด้วย มาร์ศรี นุชแสงพลี (2532) ได้ศึกษาผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร จำนวน 197 ราย พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า

สมมติฐานข้อที่ 2 รายได้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

3. การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง

ในเรื่องของการใช้เวลาว่างนี้ เชมิกา ยามะรัต (2527) ได้ทำการศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พบว่า การมีส่วนร่วมทางสังคม เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตมากที่สุด เอ็ดเวิร์ด และเคลิมแมค (Edwards & Klemmack, 1973, p. 502) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของความพึงพอใจในชีวิต โดยการทดสอบซ้ำ พบว่า การใช้เวลาว่างของผู้สูงอายุในการพูดคุยกับเพื่อนอย่างไม่เป็นทางการเป็นปัจจัยสำคัญสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า

สมมติฐานข้อที่ 3 การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

4. การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ

การเตรียมตัวก่อนที่จะเป็นผู้สูงอายุ มีการเตรียมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งอบรม สันภิบาล (2520, หน้า 145) ได้ให้ข้อเสนอแนะในการเตรียมตัวในการเป็นผู้สูงอายุล่วงหน้า และเรื่องที่ต้องเตรียม ได้แก่ เงินทอง ที่อยู่อาศัย บุคคลที่อยู่เป็นเพื่อน การเตรียมใจเพื่อเผชิญกับความเสื่อมโทรม เตรียมงานอดิเรก เตรียมรักษาสุขภาพกายและจิตใจ เตรียมรับบทบาทใหม่อย่างคนชรา ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า

สมมติฐานข้อที่ 4 การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

5. การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต

เนื่องจากประสบการณ์ในชีวิตในวัยต้นๆ มีส่วนร่วมส่งผลสะท้อนถึงวัยสูงอายุหรือชีวิตในวัยสุดท้ายได้ ผู้ที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตวัยผู้ใหญ่ จะพัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มีความสงบและยอมรับวัยสุดท้ายที่เหลืออยู่วัยเดียวได้ด้วยความรู้สึทางบวก สำหรับผู้ที่ไม่ประสบผลสำเร็จในวัยผู้ใหญ่ จะเก็บความรู้สึกผิดหวังนั้นติดตัวมาจนถึงวัยสูงอายุ เขมิกา ยามะรัต (2527) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ พบว่า ตำแหน่งสุดท้ายของข้าราชการบำนาญก่อนเกษียณอายุ มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้ที่เคยดำรงตำแหน่งระดับสูง เช่น รองอธิบดี หรือผู้ตรวจราชการกระทรวงขึ้นไป มีความพึงพอใจในชีวิตสูงร้อยละ 39.2 ในขณะที่ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ทั่วไปมีความพึงพอใจในชีวิตร้อยละ 23.2 ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า

สมมติฐานข้อที่ 5 การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

6. การรับรู้สภาวะสุขภาพ

มิลเลอร์ และรัสเซล (Miller & Russell, 1980) ได้ทำการศึกษาเพื่อหาปัจจัยส่งเสริมความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในสถานพักฟื้นคนชรา จำนวน 30 คน พบว่าผู้สูงอายุ 11 คนที่รับรู้ว่าคุณภาพดีจะมีความพึงพอใจในชีวิตสูง ซึ่งสอดคล้องกับที่ พาลเมอร์ และลูการ์ต (Palmore & Luikart, 1992) ได้ทำการศึกษาเรื่องสุขภาพและปัจจัยทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต พบว่า การรับรู้สภาวะสุขภาพมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตทางบวก ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่า

สมมติฐานข้อที่ 6 การรับรู้สภาวะสุขภาพ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

จากสมมติฐานทั้ง 6 ข้อ สามารถตั้งสมมติฐานข้อที่ 7 ได้ว่า

สมมติฐานข้อที่ 7 เพศ รายได้ การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต และการรับรู้สภาวะสุขภาพ สามารถร่วมกันทำนายความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นผู้สูงอายุในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก รวม 3 จังหวัด คือ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง

2. ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ (independent variables) ได้แก่ เพศ รายได้ การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต และการรับรู้สภาวะสุขภาพ

ตัวแปรตาม (dependent variable) ได้แก่ ความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ

คำจำกัดความ

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชาย และเพศหญิง ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก คือ จังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา และระยอง

ความพึงพอใจในชีวิต หมายถึง ความรู้สึกที่ดีต่อสภาพที่เป็นอยู่ การรับรู้ว่ามีความสุข มีความภาคภูมิใจ และรู้สึกว่าชีวิตมีคุณค่า เป็นที่รักเคารพของผู้อื่น

การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ หมายถึง การเตรียมตัวร่างกาย จิตใจ สังคม ตั้งแต่วัยกลางคน คือ อายุ 40-55 ปี เพื่อให้เกิดการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในวัยสูงอายุได้

การรับรู้ความสำเร็จของงานในอดีต หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในตัวผู้สูงอายุว่าตนได้ผ่านการทำงานในอดีต ประสบผลสำเร็จมกน้อยเพียงใด

การรับรู้สภาวะสุขภาพ หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในตัวผู้สูงอายุต่อสภาพการทำงานของร่างกายและจิตใจในปัจจุบัน

การปฏิบัติตนในการใช้เวลาว่าง หมายถึง การทำกิจกรรมที่นอกเหนือจากกิจกรรมการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ การดูโทรทัศน์ การฟังวิทยุ การเดินเล่น การออกกำลังกาย และการร่วมกิจกรรมทางศาสนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้บริหารงานสาธารณสุข ในการวางแผน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว เพื่อการส่งเสริมความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขตพัฒนาพื้นที่ ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก
2. ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยให้บุคลากรด้านสาธารณสุข และผู้ที่เกี่ยวข้องกับ การดูแลผู้สูงอายุ ได้ตระหนักถึงปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อหรือขัดขวางต่อการส่งเสริมความพึงพอใจใน ชีวิตของผู้สูงอายุ
3. นำผลที่ได้ไปปรับปรุงเนื้อหาวิชา จัดประสบการณ์ในการเรียนการสอน และการ ศึกษาวิจัยเรื่องผู้สูงอายุต่อไป